

**BIYOPOLİTİK KENTİN DOĞUŞU: KARŞILAŞMA,
ANTAGONİZMA VE MÜŞTEREK OLARAK METROPOL**

**THE BIRTH OF BIOPOLITICAL CITY: METROPOLIS AS
ENCOUNTERING, ANTAGONISM AND THE COMMON**

Aykut AYKUTALP*

ÖZ

Bu çalışma Hardt ve Negri'nin "biyopolitik kent" yaklaşımını incelemektedir. Hardt ve Negri'ye göre kapitalist üretimde meydana gelen bir dizi değişim biyopolitik üretimle birlikte zenginliğin üretiminin mekânsal sınırlarının kent mekanının sınırlarıyla örtüşmesine neden olmuştur. Biyopolitik üretim maddi olmayan malların üretimine dayandığından kent de maddi ve maddi olmayan müştereklerin üretildiği bir mekana dönüşmüştür. Biyopolitik üretim bu açıdan kendine has yeni bir sosyo-mekânsal alan olarak biyopolitik kentin doğuşunu olanaklı kıldığı gibi kent de biyopolitik üretimin yeniden üretimini olanaklı kılmaktadır. Bu değişim endüstriyel kentin sonu; biyopolitik kentin ortaya çıkışı olarak görülmektedir. Bu yönüyle biyopolitik kent bir dizi yeni özellikleriyle birlikte düşünülmelidir. Kent müştereklerin üretildiği, tesadüfi karşılaşmaların gerçekleştiği ve siyasal duygulanımların ve örgütlenmelerin meydana geldiği bir mekana dönüşmektedir. Kentin müşterek bir mekan olarak görülmesi gerektiği fikri aynı zamanda bu mekan üzerinde kimlerin söz sahibi olması gerektiğini tartışmaya açmaktadır. Çalışma Hardt ve Negri düşüncesi bağlamında biyopolitik üretimle birlikte kentin üretim, karşılaşma ve örgütlenme alanı olarak değişen

* Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, ayk_alp@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5991-0306>.

* Makale Geliş Tarihi / Article Received: 11.05.2020
Makale Kabul Tarihi / Article Accepted: 29.09.2020

işlevlerini ele alacak; kentin maddi ve maddi olmayan ağların kolektif olarak örgütlendiği müşterek bir mekan olması dolayısıyla kimler tarafından biçimlendirileceği sorusuna odaklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Biyopolitik Kent, Biyopolitik Üretim, Müşterek Olan, Karşılaşma, Antagonizma.

ABSTRACT

This study examines “the biopolitical city” approach by Hardt and Negri. According to Hardt and Negri, a series of changes in capitalist production have led to the overlapping of biopolitical production and wealth production along with the boundaries of urban space. Since biopolitical production is based on the production of immaterial goods, the city has become a place where material and immaterial commons are produced. In this respect, biopolitical production not only allows the birth of the biopolitical city as a new socio-spatial area, but also enables the reproduction of biopolitical production. This change is seen as the end of industrial city and the emergence of the biopolitical city. In this regard, biopolitical city should be considered along with a series of new features. The city is transformed into a space where the commons are produced, coincidental encounters take place, political sensations and organizations occur. The idea that city should be seen as a common space also brings into question who should have a say on this space. Within the context of the Hardt’s and Negri’s thoughts, the study will tackle biopolitics as well as the changing functions of city as the space of production, encounter and organization; it will also focus on the problem of who will shape the city since the city is a common space where material and immaterial networks are collectively organized.

Keywords: Biopolitical City, Biopolitical Production, The Common, Encounter, Antagonism.

GİRİŞ

Çağdaş kapitalizmde meydana gelen bir dizi değişim kent ve mekanın toplumsal üretimi tartışmalarını yeniden gündeme getirdi. Kapitalizmin uzun

zamandır içinde bulunduğu değişimin kentsel bir dünya yarattığına hiç şüphe yok. Henri Lefebvre *Kentsel Devrim* kitabında 1970'ler gibi erken bir tarihte şehirden kent toplumuna geçişi toplumun bir bütün olarak kentleşmesi olarak yorumlamaktaydı (Lefebvre, 2013: 7). Kentsel nüfusun hızla arttığı bir dünyada kent sorunsalının dinamiklerini açıklayabilecek yeni kuramsal yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Michael Hardt ve Antonio Negri'nin çalışmaları kent ve mekanın toplumsal üretiminde meydana gelen değişimleri anlamaya olanak sağlayacak kuramsal katkı niteliği taşımaktadır. Hardt ve Negri'nin *İmparatorluk ve Çokluk* kitaplarında oluşturdukları kuramsal yaklaşım toplumsal değişimin zamansallığını merkeze alırken mekânsal boyutunu göz ardı etmiştir (Negri, 2016: 57). Buna karşın *Ortak Zenginlik* çalışması biyopolitik üretimle birlikte metropolün geçirdiği değişimlere odaklanmaktadır. Metropol tartışmasıyla tam da çağımızdaki değişimlerin mekânsallığını gündeme getirecek bir çerçeve çizmeyi amaçlamaktadır. Metropolün siyasal tartışmanın merkezine oturmasına neden olan temel etken biyopolitik üretimde zenginliğin üretiminin mekânsal sınırlarının kent mekânının sınırlarıyla örtüşmüş olmasıdır. Başka bir ifadeyle, biyopolitik üretim kendine has sosyo-mekânsal süreçlerin ve maddi olmayan ürünlerin üretimi yoluyla zenginliği yaratmaktadır. Çağdaş kapitalizmde üretimin mekânsal sınırlarının değişimi aynı zamanda yeni öznellik biçimlerinin ortaya çıkışına da neden olmaktadır. Dolayısıyla metropol yeni bir özneliğin üretildiği mekândır (Negri, 2017: 48). Çokluk yeni bir öznellik biçimi olarak biyopolitik üretimde merkezi bir yere sahiptir. Hardt ve Negri'ye göre (2011: 250) biyopolitik üretimle birlikte "fabrika endüstriyel işçi sınıfı için neyse, metropol de çokluk için odur" yaklaşımı metropol tartışmasının temelini oluşturur. Nasıl ki endüstriyel fabrika üretimin, karşılaşmanın ve siyasal duygulanımların yaratıldığı bir mekânsa metropol de üretimin, karşılaşmanın ve siyasal duygulanımların müşterek olarak üretildiği fabrikadır. Metropol bu açıdan sadece karşılaşma ve üretim alanı değildir; aynı zamanda çokluğun siyasal duygulanımlarını inşa ettiği siyasal örgütlenme ve toplumsal değişimin yaşandığı mekândır. Bu yönüyle metropol çokluğun inorganik bedenidir. Metropolün siyasal patlamaların mekânı olarak bu yönlü kavranışının temelinde kamusal ve özel ayırımının ötesine geçen ortak varoluşların ele geçirilmesi, denetlenmesi ve dağıtılması üzerine var olan mücadelelerin mekânı olarak görülmesi vardır. Metropol endüstriyel dönemdeki fabrikanın görevini devralan, kentin bir fabrika gibi işlediği ve müştereklerin üretildiği haznedir.

Metropol müşterekler ile doğrudan ilişkilidir. Son yıllarda müşterekler tartışması neoliberal toplumda ortak paydanın ele geçirilmesi sorunsalına daha fazla dikkat çekmektedir. Neoliberal toplum üzerine var olan literatür ilkel birikim, çitleme ya da el koyarak birikim kavramlarıyla müştereklerin mevcut

dönüşümünü ele almaktadır. Müşterek olan “yani herkesin olan ve o yüzden kimsenin olmayan; ortak olan, ortak yönetilen ve üzerine ortak karar verilen” toplumun tümünün ortak zenginliği olan her şeyi kapsar (Adaman, Akbulut ve Kocagöz, 2017: 14). Kentsel-mekânsal müşterekler neoliberal dönemde üzerine daha fazla tartışma yürütülen alanlardan biri haline gelmektedir. Neoliberalizm ile birlikte kentin kullanım değeri yerine değişim değerinin merkeze alınması, kentin alınıp satılabilir meta haline gelmesi merkezi bir sorunsal oluşturmaktadır. Uzunca bir zamandır kentin bu yönlü tartışılmasını içeren önemli bir literatür vardır. Henri Lefebvre kentin meta haline gelmesi sürecini, toplumsal yeniden üretimin genişlemeci mantığı tarafından sistemin ayakta kalmasının temel dinamiği olarak görmektedir. Mekân pasif ve boş bir coğrafi uzam olmaktan çok, kıt ve satılabilir bir kaynak niteliği kazanmıştır (Saunders, 2013: 179). Neoliberal siyaset kentin metalaşması ve müşterek olanlara el konulmasını politik bir proje olarak sunmaktadır. Dikkatimizi kentsel müşterekler tartışmasına çeken kent kuramcısı David Harvey de zamansal ve mekânsal yeniden örgütlenme süreçlerini kapitalizmin krizlerini aşma biçimi olarak okumaktadır. Ona göre neoliberal toplumda zaman-mekân örgütlenmesi temelde küresel sermaye akışları ve kentsel mekânın dönüştürülmesi üzerine kurulu finansallaşma süreciyle beraber ilerlemektedir. Kapitalizm ulaşım ve iletişim ağları, eğitim ve araştırma faaliyetleri coğrafi yayılmayı olanaklı kılacak araçları üretmekle birlikte, yoğunlaşan emek ve sermaye fazlasını üretken hale getirmektedir (Harvey, 2004a: 23). Harvey *Yeni Emperyalizm* (2004b) çalışmasında birikim krizlerini aşmaya yönelik bu eğilimi “el koyarak birikim” ya da “mülksüzleştirme yoluyla birikim” kavramları etrafında tartışmaktadır. Harvey’e göre kapitalizm dışı alanlar sermayenin birikim krizlerini aşmaya yönelik yeni mekânlar olarak görülmektedir. Birikim krizlerini aşma süreci varsayılanın aksine kapitalizm dışı olarak görülen ortak alanların şiddet, talan ve dolandırıcılık yoluyla el konulması sürecidir (Harvey, 2004b: 120). Kapitalizmin neoliberal dönüşümü de dikkate aldığımızda piyasa mübadelesinin dışında olması gereken kamusal mal, hizmetler ve mekânlar gibi kentsel müştereklere el koyma süreci tam da mülksüzleştirme yoluyla birikim mantığının temelini oluşturmaktadır (Harvey, 2013: 125). Hardt ve Negri neoliberalizmin böylesi bir kavranışını müşterek olanın ele geçirilmesi için başlangıç analizi olabileceğini buna karşın yeterli bir kavram olmadığını savunmaktadır. Neoliberalizmi sadece sermayenin işleyiş mantığı olarak değil aynı zamanda onu yok edecek güçlerin potansiyel bir oluşumu olarak biyopolitik boyutla ele alınması gerektiğini önermektedir (Hardt ve Negri: 2011: 148-150).

Hardt ve Negri bu sebeple kentin çağdaş kapitalizmdeki yeni konumunu biyopolitik üretimle doğrudan ilişkili biçimde müşterekliğin üretildiği fabrika

olarak ele almaktadır.¹ Hardt ve Negri'ye göre kent müşterek olanın üretiminin merkezidir. Müşterek olan sadece somut, fiziksel maddi varlıklar değil aynı zamanda maddi olmayan şeylere dayanan bütün varlıkları içermektedir. Kent bu açıdan cansız varlıkların olduğu kadar canlı maddi olmayan ilişkilerin de üretildiği toplumsal bir mekân olarak ele alınmaktadır. Hardt ve Negri'ye göre metropol birbirinden farklı ağlardan meydana gelmiştir. Metropol mimari ağları, yol ağlarını, altyapı ağlarını oluşturan bir dizi maddi ağları kapsadığı gibi duyu ağları, iletişim ağları, sembol ağları, ses ağları gibi maddi olmayan ağları da içermektedir. Kenti maddi ve maddi olmayan ağların örgütlenmesinin merkezi olarak ele almak onun biyopolitik üretimle olan ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Hardt ve Negri'ye göre kent biyopolitiktir. Bu yönüyle biyopolitik üretimin yarattığı mekânsal biçimdir. Biyopolitik üretim, üretimin salt maddi nesnelere üretiminden hayatın üretimine geçişle karakterize olmaktadır. Üretim maddi malların üretiminden bilgi, enformasyon, iletişim, duygulanım, kodlar, semboller, simgeler üretimine doğru değiştikçe kent de biyopolitik kent haline gelmektedir. Çağdaş kapitalizmdeki bir dizi değişim kentin biyopolitik yönünün daha fazla görünür hale gelmesine neden olmaktadır. Hardt ve Negri kenti sadece maddi nesnelere bir dizilimi veya toplanişu olarak değil aynı zamanda duyguların, sembollerin, iletişimlerin ve simgelerin kolektif olarak örgütlendiğı bir alan olarak tartışmaktadır. Kent bu yönüyle biyopolitik üretimin mekânı (Hardt ve Negri, 2011: 162) ve müştereklik üretiminin kabıdır (Harvey, 2013: 117).

Son otuz yıla bakıldığında değışen ekonomik yapı ve neoliberal politikalar kürenin farklı coğrafyalarında uygulanan kent-mekân politikaları yoluyla kentsel rantları ve kentsel ortaklıklara el koymayı ve bunları pazarlamayı zenginliğı elde etmenin aracı haline getirmiştir. Günümüzde kentin biyopolitik üretimle olan ilişkisi kenti sadece fiziksel değışimi esas alan bir el koyma biçimi olarak değil aynı zamanda kolektif olarak üretilen duygular, semboller ve simgeler gibi ortak paydaya el koyma biçiminin mekânına dönüştürmektedir. Biyopolitik üretimle birlikte üretim ve yeniden üretim arasındaki ayırım bulanıklaşmakta ve kent, mücadelenin merkezi alanı haline gelmektedir. Kentin ve kentsel mekânın son yıllarda bir mücadele alanı haline gelmesinin temelinde de kentin maddi ve maddi olmayan ağlar üzerindeki artan sermaye baskısı ve ortak paydanın ele geçirilmesi süreci vardır. Neoliberal kentleşme sürecine karşı ortak paydanın savunulması üzerine temellenen kentsel mücadeleleri Hardt ve Negri endüstriyel

¹ Hardt ve Negri'nin müşterek tanımı, bu meseleyi tartışan ve özel mülkiyetin tam anlamıyla hakim olmadığı kapitalizm öncesi ortak mülklere gönderme yapan bir kısım kuramcının aksine müşterek olanı hali hazırda iletişim ve işbirliğinin ortak olarak üretildiğı geçmişe dönük olmayan ve spiral şeklinde genişleyen bir ilişkiler içerisindeki ortak payda olarak ele almaktadır (Hardt ve Negri, 2004: 13).

kentten biyopolitik kente yönelik bir değişim üzerinden açıklamaktadır. Biyopolitik kentin ortaya çıkması doğrudan biyopolitik üretim ile ilişkilidir ve kent bir dizi yeni işlevleriyle ortaya çıkmaktadır. Bu çalışma biyopolitik üretim ile kentsel-mekânsal süreçler arasındaki ilişkiselliği tartışmaktadır. Çalışma “her üretim tarzı-hipotez gereği-kendine uygun mekana sahip olduğundan, bu geçiş sırasında yeni bir mekan üretilir” (Lefebvre, 2014: 75) tezini dikkate alarak biyopolitik üretime özgü mekânsal sürecin ne olduğunu anlamayı amaçlamaktadır. Çalışma bu açıdan Hardt ve Negri düşüncesi bağlamında biyopolitik üretimle birlikte kentin üretim, karşılaşma ve örgütlenme alanı olarak değişen işlevlerini ele alacak ve kentin maddi ve maddi olmayan ağların kolektif olarak örgütlendiği müşterek bir mekân olması dolayısıyla kimler tarafından biçimlendirileceği sorusuna odaklanacaktır.

1. METROPOL VE BIOPOLİTİK ÜRETİM: BIOPOLİTİK KENTİN DOĞUŞU

Hardt ve Negri’ye göre günümüz metropolünün oluşumu ile biyopolitik üretim arasında doğrudan bir ilişki vardır. Hardt ve Negri’nin *İmparatorluk*, *Çokluk ve Ortak Zenginlik* kitaplarında geliştirdikleri biyopolitik üretim kavramı üretim biçiminde meydana gelen bir dizi değişime göndermede bulunmaktadır. Biyopolitik üretim, üretimin maddi nesnelerin üretiminden maddi olmayan bilgi, enformasyon, iletişim, simge ve sembollerin üretimine geçişi olarak tanımlanabilir. Biyopolitik üretim, dar ekonomik kategorilere sıkıştırılamaz; bu sebeple toplumsal yaşamın, ekonomik, kültürel, siyasal her yüzünün üretimini içermektedir (Hardt ve Negri, 2004: 13-14). Biyopolitik üretim bu yönüyle hayatın ve özneliğin üretimini merkeze alan toplumsal yaşamın biçimlerini doğrudan üreten yeni bir tarihsel duruma göndermede bulunmaktadır. Üretimin hayatın üretimi haline gelmesi içerisi-dışarı, ekonomik-politik, eviçi-evdışı, özel-kamusal arasındaki ikili ayrımları ortadan kaldırmaktadır. Bu dikotomilerin sonu aynı zamanda endüstriyel üretime özgü üretim ile yeniden üretim, üretken emek ve üretken olmayan emek, kafa ve kol emeği, değer üretici ve değer üretmeyen mekânlar ayrımını ortadan kaldırmaktadır (Lazzarato, 2005: 228). Üretimin biyopolitik hale gelmesi maddi malların üretiminde başat emek biçimi olan endüstriyel işçi sınıfının ve maddi emeğin niceliksel ve niteliksel hakimiyetini ortadan kaldırırken maddi olmayan emek biçimlerinin etkinliğindeki artışı beraberinde getirmiştir. Maddi olmayan emek² hizmet, bilgi,

² David Camfield (2007: 33) maddi olmayan emeğin iletişimsel, duygulanımsal, enformasyonel yönünün farklı emek biçimlerinde ve farklı iş alanlarında aynı biçimde işlemediğini, garsonlar, öğretmenler ve bilgisayar mühendislerinin emeğin duygulanımsal, enformasyonel, iletişimsel yönlerini aynı yoğunlukta kullanmadığını, bilgisayar gibi iletişimi olanaklı kılan araçlarının

iletişim ve duygulanım üreten emek biçimlerini tanımlamaktadır (Hardt ve Negri, 2003: 303). Maddi olmayan emek ile kastedilen üretimin maddi emeği içermesi ama ürünlerinin maddi olmayan nitelikler taşıyor olmasıdır. Hardt ve Negri (2004: 123), “yeni hegemonik biçimi ‘biyopolitik emek’ yani sadece maddi mallar üretmekle kalmayıp ilişkileri ve de toplumsal yaşamın kendisini de üreten emek” biçiminde görmemiz gerektiğini belirtmektedir. Hizmet, bilgi, iletişim ve duygulanım üretimi ancak toplumun kolektif katılımıyla ortak olarak mümkün olabilir. Hardt ve Negri’nin de belirttiği gibi “maddi-olmayan emeğin ortak oluşu daha önceki emek biçimlerinde olduğu gibi dışarıdan dayatılmış ve örgütlenmiş bir şey değildir; *ortaklık bizatihi emek faaliyetine tam anlamıyla içkindir*” (Hardt ve Negri, 2003: 306). Bu yönüyle biyopolitik üretim ortak paydanın üretimine dayanmaktadır. Üretimin ortak paydanın üretimine dönüşmesi aynı zamanda duygulanımsal, iletişimsel ve enformasyonel emek biçimlerinin denetim ve kontrolünün nasıl olacağı sorunsalını gündeme getirmektedir. Kapitalizmin tarihi bir bakıma emeğin sermaye tarafından kontrol altına alınmasının tarihidir. Hardt ve Negri’ye göre biyopolitik üretim doğası gereği kontrol edilemezdir. Çünkü zenginlik ve değer üretimi fabrika gibi belirli bir mekânla sınırlı olmaktan çıkmakta; eski toplumun disiplinci mekânları işlevini yitirmeye başlamaktadır. Bu eğilim bir bakıma disiplin toplumundan denetim toplumuna okul, hapisane, fabrika vb. sınırları belli mekânlardan hayatın ve toplumsal ilişkilerin tamamına geçişi içeren değişimleri beraberinde getirmektedir. Bu yönüyle Deleuze tarafından ele alındığı biçimiyle disiplin toplumundan denetim toplumuna geçiş çağdaş kapitalizmin genel eğilimidir (Deleuze, 2001). Fabrika disiplinci bir kurum olarak endüstriyel toplumdaki merkezi olma özelliğini yitirmektedir. Çünkü biyopolitik üretimle birlikte zenginliğin üretimi maddi nesnelerin üretiminden daha ziyade maddi olmayan ortak varoluşların üretimine dayanmaktadır. Metropol bu yönüyle hem maddi olmayan emeğin hegemonyası tarafından biçimlenen hem de onun varoluşunu olanaklı kılan bir mekândır (Negri, 2017: 48). Metropol endüstriyel kentten farklı olarak yeni bir kent formunun, biyopolitik kentin doğuşudur.

*“endüstriyel kent, kapitalist üretimin yükselişini mümkün kılan başlıca kaldıraçlardan birisidir. Elbette kent içinde, zanaat ve imalat gibi bir tür üretim daima olmuştur; ancak fabrika ekonominin hegemonik üretim uğrağını kente transfer eder. Fabrika alanı kent içinde olmasına rağmen, yine de yalıtıktır. Endüstriyel işçi sınıfı fabrikada üretir ve sonra bir başka yaşam faaliyeti için fabrika duvarlarını aşır, kente geçer. Bugün ise *biyo-politik kent* doğuyor. Biyo-politik üretimin egemenliğine geçişle birlikte, ekonomik üretim alanı ve kent alanı çakışmaya*

kullanımının zorunlu olarak bütün istihdam türlerini maddi olmayan emeğin bir parçası olarak değerlendirmemizin mümkün olmadığını iddia etmektedir.

eğilim gösteriyor. Artık birini diğerinden ayırt eden fabrika duvarı bulunmuyor” (Hardt ve Negri, 2011: 251).

Hardt ve Negri’ye (2011: 250) göre metropolün biyopolitik üretimle birlikte öneminin artmasının temelinde ortak varoluşun üretilmesinin mekânı olması yatmaktadır. Biyopolitik üretimde ortak varoluş ikili bir yöne sahiptir. Doğal ortak varoluş ve yapay ortak varoluş. Doğal ortak varoluş hava, toprak, su, doğalgaz gibi ekosisteme ait olan doğal kaynakları, insanlığın ortak mülklerini ve maddi ağları tanımlamaktadır. Yapay ortak varoluş ise simgelerin, sembollerin, enformasyonun ve duyguların ortak bir varoluş çerçevesinde üretildiği; kültürel ürünlerden geleneksel bilgi havuzuna, kentsel alanlardan entelektüel bilgi yapılarına kadar uzanan müşterek varlıkları içermektedir (Hardt ve Negri, 2011: 149; Hardt ve Negri, 2019: 228). Metropol biyopolitik üretim boyunca sadece “doğal ortak varoluşun” üretim mekânı olarak değil diller, semboller, imgeler, duygular, kodlar, alışkanlıklar içeren “yapay ortak varoluşun” da üretimi üzerine temellenmektedir. Bu yönüyle metropol ortak varoluşların üretildiği bir tür fabrika işlevi görür (Hardt ve Negri, 2011: 250).

“Metropolün kendisi devasa bir ortak zenginlik deposudur. Kent ve mimarlık tarihi uzmanlarının açıkladığı gibi, modern kentlerin oluşumu, endüstriyel sermayenin gelişmesiyle yakından bağlantılıdır. İşçilerin coğrafi yoğunlaşması, iletişim ve taşımacılık sistemlerinin, diğer endüstrilerin ve kaynakların birbirine yakınlığı ve kent yaşamının diğer özellikleri, endüstriyel üretim için zorunlu unsurlardır. On dokuzuncu ve yirminci yüzyıl boyunca kentlerin büyümesi ve kentsel uzamın nitelikleri, endüstriyel fabrika, o fabrikanın ihtiyaçları, ritimleri ve toplumsal örgütlenme biçimleri tarafından belirlendi. Bununla birlikte, bugün *endüstriyel metropolden biyo-politik metropole* bir kaymaya tanıklık ediyoruz. Biyo-politik ekonomide, üretim süreçleri ve kenti oluşturan ortak varoluş arasında doğrudan ve giderek yoğunlaşan bir ilişki vardır. Kent elbette, sadece binalar ve caddeler, geçitler ve parklar, atık sistemleri ve iletişim ağlarından oluşan kurulu bir ortam değildir; kent aynı zamanda kültürel pratiklerin, entelektüel devrelerin, duygusal ağların ve toplumsal kurumların canlı bir dinamiğidir. Kentin taşıdığı bu unsurlar, biyo-politik üretimin sadece önkoşulları değil, aynı zamanda sonuçlarıdır; kent, ortak varoluşun kaynağı ve içine aktığı haznedir.” (Hardt ve Negri, 2011: 161-162).

Metropol bu özellikleriyle biyopolitiktir. Biyopolitik niteliğe sahiptir çünkü üretimin zamansal ve mekânsal sınırları ortadan kalkmaktadır. Üretimin tüm toplumsal uzam ve zamana yayılması kenti bir bütün olarak üretimin alanı haline getirmektedir. Hardt ve Negri’ye göre üretimin biyopolitikleşmesiyle birlikte sermaye, üretim sürecine dışsal hale gelmektedir. Metropoldeki ortak

zenginliğe el koyma biçimi de göstermektedir ki endüstriyel kapitalizme özgü olan sermayenin organik bileşimi mefhumu ortadan kalkmaktadır. Marx tarafından ortaya atılan sermayenin organik bileşimi yaklaşımı, emek-sermaye ikiliği üzerinden sermayenin emeğin yarattığı ürünlere el koyma sürecini varsayar. Sermayenin organik bileşimi sabit sermaye ve değişken sermaye olarak iki kategoriye ayrılır. Sabit sermaye genel olarak sermayenin sahip olduğu fabrika, teçhizat vb.'ni, değişken sermaye ise emek gücünü nitelendirir. Çağdaş kapitalizmde emeğin yeni biçimi sabit sermaye ve değişken sermaye arasındaki diyalektiği ortadan kaldırmaktadır (Negri, 2013: 76-77). Emek gücünün gelişimi emeğin sermayeden otonom biçimde örgütlenmesine olanak sağlamaktadır. Emek sermayeden bağımsızlaştıkça sermaye emeğin yarattığı zenginliğe dışsal bir biçimde el koymaktadır. Kâr sermayenin üretim sürecindeki el koyma biçimi ise de rant zenginliğe dışsal bir biçimde el koyma biçimi olarak biyopolitik üretimde merkezi bir kategori olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin; sermayenin daha çok spekülasyon alanlarında, telif, patent gibi bilişsel yaratıcılığı çitleme faaliyetlerinde etkin olması sermayenin emeğe dışsal bir konuma geldiğini göstermektedir. Bu yönüyle sermaye kâr'dan değil, üretim sürecine katılmaksızın dışsal bir rant üretme ilişkisi içerisinde ortak paydaya el koyma ya da mülksüzleştirme yoluyla birikim biçiminde zenginliğini arttırmaktadır (Harvey, 2004: 123).

Hardt ve Negri'ye (2011: 150) göre sermaye aynı zamanda dışsallıkların yönetimi yoluyla kolektif olana el koymaktadır. Kentsel rantların biyopolitik üretim döneminde bu denli artması rastlantısal değildir. Neoliberal ekonomide kentsel ortaklıklara el koyma yoluyla sermaye birikimi sadece kamusal alanların özelleştirilmesi yoluyla değil; aynı zamanda, kentte yaşayanların ortak katılımıyla üretilen kolektif ortak paydanın ele geçirilmesi yoluyla ilerlemektedir. Bunun nedeni metropolün maddi ve maddi olmayan ortak varoluşun topladığı bir kap olmuş olmasıdır. Metropol bu yönüyle sadece toprağa dayalı rantların el konulduğu bir mekân olarak görülmemelidir. Aynı zamanda duygular, semboller, simgeler üretiminin yarattığı kolektif rantların el koyulduğu/pazarlandığı bir mekân niteliği taşımaktadır. Bu nedenle biyopolitik üretimle birlikte bir kent ancak orada yaşayanların katılımıyla üretilen pozitif veya negatif dışsallıklar üzerinden değerlendirilmektedir. Örneğin, bir mahallenin emlak piyasasını belirleyen şey sadece topraktan doğan maddi değeri değil; aynı zamanda tarihi ve kültürel geçmişi, yeni orta sınıfların ya da yaratıcı sınıfların varlığı gibi dışsallıklarıdır (Hardt ve Negri, 2011: 163).

“günümüz emlak ekonomistleri, kent içindeki bir dairenin, bir binanın veya bir arsanın değerinin yalnızca emlakın inşaatının boyutları ve nitelikleri gibi kendindeki içsel nitelikleri tarafından

değil; aynı zamanda ve hatta daha temel olarak, hem hava kirliliği, trafik sıkışıklığı, yüksek suç oranı ve cumartesi geceleri uyumayı imkânsız hale getiren alt kattaki diskotekler gibi negatif dışsallıkla hem oyun alanlarına yakınlık, dinamik yerel kültürel ilişkiler, entelektüel değişim çevreleri ve huzurlu, cazip toplumsal etkileşimler gibi pozitif dışsallıklar tarafından belirlendiği gayet iyi bilinir... Onların, bir ayindeymiş gibi “muhit, muhit, muhit” diye sürekli tekrarladıkları şey, negatif dışsallıkları minimize, pozitif dışsallıklarıysa maksimize etme stratejisini ifade etme biçimleridir. Muhit aslında sadece, parkların yanı sıra, bölgesel ilişkilerin kalitesi, iletişim kanalları, entelektüel ve kültürel dinamikler gibi ortak zenginliğe erişimin ve yakınlığın bir adıdır” (Hardt ve Negri, 2011: 162-163).

Bu açıdan kent sadece fiziksel bir mekân değildir; aynı zamanda duyguların, sembollerin, simgelerin ortak payda ile üretildiği müşterek bir mekândır ve sermaye de bu ortak zenginliğe dışsal bir unsur olarak el koyan bir parazittir (Hardt ve Negri, 2011: 151). Dolayısıyla biyopolitik üretimle birlikte sermaye kültürel pratiklere, entelektüel devrelere, duygusal ağlara ve toplumsal kurumlara dayanan ortak zenginliğe el koymayı amaçlayan bir tür rant mekanizmasını merkeze almaktadır. Harvey de benzer bir biçimde günümüz kentlerini kolektif olarak üretilen ve toplumun tamamına ait olan simgesel varlıklar, tarihsel anlatılar, tarihi mekânlar ve kolektif hafızaların eşsiz, münferit, otantik ve özel olmasından hareketle sermayenin üretime dışsal hale geldiği ve tekel rantının yaratılmasıyla zenginliğe el koyma stratejisinin yürütüldüğü mekânlar olarak görmektedir (Harvey, 2013: 158-159). Hardt ve Negri’ye göre kentsel ortak varoluşlara el koyma süreci aynı zamanda finansallaşma süreçleriyle doğrudan ilişkilidir. Metropolde üretilen ortak zenginliğe emlakçılar ve finansçılar tarafından el konulması sürecinin esasında da biyopolitik üretimle birlikte üretimin metropol boyunca toplumsal olarak üretilmesi ve bu nedenle sermayenin üretime dışsal bir unsur haline gelmesi vardır. Sermayenin ortak zenginliğin üretimine dışsal hale gelmesi özerk toplumsal güçleri finansal aygıtlarla ve borçla kontrol altına alacak mekanizmaların incelikle yaratılmasına bağlıdır. Çünkü biyopolitik üretimle birlikte sermaye, üretime dışsal bir unsur olarak, metropolde üretilen ortak paydanın ele geçirilmesi yoluyla varlığını sürdürebilir. Dolayısıyla biyopolitik üretimle birlikte sömürü, ortak paydanın ele geçirilmesi yoluyla mümkün hale gelir (Hardt ve Negri, 2004: 128).

2. KARŞILAŞMA MEKÂNI OLARAK METROPOL

Biyopolitik üretimle birlikte metropol tesadüfi karşılaşmaların alanı haline gelmektedir. Elbette modern endüstriyel toplum kır ve kent karşıtlığı üzerine kuruludur. Bu yönüyle kent 19. yüzyıldan beri farklı bireylerin topladığı bir alan olmuştur. Marx ve Engels modern endüstriyel kenti kapitalist üretimin bir türevi

ve feodalizmin anti-tezi olarak görmüştür. Bu anlamıyla kent, kırsal karşısında konumlandırılarak sınıf savaşımının yeni mekânı olarak görülmüştür. Kent bir taraftan her sınıftan, her rütbeden insanların ortak amaç için bir araya geldiği; diğer yandan karşılaşmaların kayıtsızlık ve yalıtılmış biçiminde örgütlendiği bir yer olarak görülür (Engels, 1997: 70). Max Weber de kenti feodal toplumun yıkılmasında ve kapitalist girişimciliğin ve rasyonelliğin gelişiminde önemli özerk bir mekân olarak görür. Émile Durkheim da modern ve geleneksel toplum üzerine yaptığı ayırmda mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya doğru gelişen bir tarihsel model sunar. Endüstriyel toplumda hakim olan organik dayanışma bir bakıma toplumsal iş bölümünün yansıması olarak bireyleri eski geleneksel bağlardan koparır, bireyi daha büyük ve karmaşık toplumsal ilişkilerin parçası haline getirir (Durkheim, 2006). Modern öncesi toplumlar aynı zaman mekân ilişkileri boyunca örgütlendikleri için yüz yüze karşılaşmaların ve aynı mekânı paylaşmanın döngüsel bir tekrarı üzerine kurulu karşılaşmalar üretirler. Bu durum modern öncesi birçok toplumun tekrara dayalı zaman anlayışı üzerine kurulduğu gerçeği ile de sabittir. Buna karşın modern toplum uzak mesafeler boyunca hareket edebilecek taşıyıcı araçların ve iletişim-ulaşım olanaklarının varlığı ile modern öncesi toplumlardan ayrılırlar. Endüstrileşme ve kapitalizm ile birlikte kırsal tasfiyesi ve artan kentleşme farklı bireylerin tesadüfi karşılaşmalarını örgütleyen metropol hayatını olanaklı kılmıştır.

Georg Simmel *Metropol ve Tinsel Yaşam* makalesinde metropolü büyüklük, işbölümü ve para ekonomisinin gelişimi bağlamında ele almıştır (Simmel, 2003: 87,98). Metropol sosyal çevrenin genişlemesi bağlamında bireysel özgürlüğün artışına olanak sağladığı gibi bireyin nevroitik bunalımlarının temelini de oluşturur. Bu yönüyle metropol artan büyüklük ve farklılaşmanın yarattığı iş bölümü ve rasyonelleşmeye neden olur. Para ekonomisi tam da bu rasyonelleşmenin ve farklılaşmanın temelini oluşturur (Saunders, 2013: 104-106). Bu açıdan metropol modern toplumun örgütlenme biçimi ve karşılaşmaların örgütlendiği bir alandır. Metropol sadece tekilliklerin rastlantısal karşılaşmasını örgütlemeyi aynı zamanda başka yerlerden gelen kişilerin kültürünü, dilini, bilgisini, zihniyetini ve yaşam tarzını ortak bir havuzda toplar. Bu açıdan metropol başından beri ortak varoluşun kendisini üretir. Harvey'in de belirttiği gibi "şehir her türden ve sınıftan insanın -her ne kadar gönülsüzce ve agonistik bir biçimde de olsa- yan yana gelerek durmadan değişen, gelip geçici, ama yine de müşterek bir yaşantıyı ürettiği bir mekandır" (Harvey, 2013: 117). Yani kent duyguların, simgelerin ve sembollerin ortak varoluş biçiminde üretildiği mekândır.

Hardt ve Negri'ye (2011: 161) göre metropol sadece yollar, binalar ve caddeler, parklar, atık sistemleri ve iletişim ağlarından oluşan maddi bir mekân

değildir; aynı zamanda kültürel pratiklerin, entelektüel devrelerin, siyasal tahayyüllerin, duygusal ağların ve toplumsal kurumların maddi olmayan doğasını örgütleyen bir kaptır. Elbette metropolün ortak paydanın üretiminde merkezi olması yeni bir şey değildir. Kentsel nüfusun artmaya başladığı endüstri devriminden beri ortak kültür, dil, yaşam tarzının üretim merkezidir. Hardt ve Negri'ye göre bugün doğmakta olan kenti ayırt eden en önemli özellik ise biyopolitik üretimle birlikte ortak paydanın üretimine dayanıyor olmasıdır (Hardt ve Negri, 2011: 251-253). Ortak paydanın üretimi bir dizi karşılaşmayı gerekli kılmaktadır. Hardt ve Negri bu karşılaşmayı Spinoza'cı anlamda olumlu ve olumsuz karşılaşmalar olarak iki biçimde ele almaktadır. Buna göre “karşılaşma ya daha küçük bedenlere ayrışma ya da yeni, daha büyük bir beden oluşturmayla” sonuçlandığından çokluğun karşılaşmaları bu anlamıyla diğer tüm bedenlere açık oluşu ve kapsayıcı niteliklerinden dolayı ya neşeli ve güçlü bedenler oluşturur ya da üzücü ve güçsüz oluşuyla parçalarına ayrılır (Hardt ve Negri, 2011: 57). Metropoldeki olumlu karşılaşmalar çeşitli etnik, dilsel, cinsel kimlikler gibi toplumsal alanı kuşatan farklılıklar boyunca sekteye uğrayabilir. Dolayısıyla aynı ortak mekânı paylaşan kişiler zorunlu olarak olumlu karşılaşmalar gerçekleştirmez.

“Örneğin komşunuzun gürültüsü sizi gece uyandırdığında veya çöpü koktuğunda ya da daha genel olarak trafik sıkıştığında veya metropolün hava kirliliği tüm sakinlerin yaşam kalitesini bozduğunda olduğu gibi, metropolde diğerleriyle karşılaşmaların çoğunluğu çatışmalı ve yıkıcıdır; ortak varoluşun zehirleyici biçimlerini üretir” (Hardt ve Negri, 2011: 254).

Hardt ve Negri'ye göre metropol sadece rastlantısal karşılaşmaların alanı olmadığından ve karşılaşmaların çoğunlukla yıkıcı ve çatışmacı olması nedeniyle karşılaşmaları şenlikli ve üretici kılabilecek bir metropol politikası örgütlenmelidir. Metropol politikası örgütlemek aynı zamanda olumlu karşılaşmaların yaratımına dayanır. Çünkü biyopolitik üretimle birlikte kent yaratıcı kapasitelerin ve işbirliğinin üretildiği bir mekân haline gelmektedir (Negri, 2016: 58-59). Metropol politikası örgütlemek politik bir sorunsala işaret eder. Buna karşın biyopolitik üretimin ortak varoluşa ve paydaya dayanıyor olması nedeniyle karşılaşmaların örgütlenmesi aynı zamanda ekonomiktir. Metropol çeşitli karşılaşmalar yoluyla ortak varoluşunun keşfini olanaklı kılar. Üretimin biyopolitik hale gelmesi nedeniyle fabrikanın endüstriyel emeğin örgütlenme alanı olması gibi metropol de çokluğun politika ve örgütlenme alanıdır (Hardt ve Negri, 2011: 254). Fabrika sadece işçi sınıfının kapitalistler için üretim yaptığı fiziksel bir alan değildir; aynı zamanda iletişim ve dilsel ortaklıklar inşa ettiği siyasal örgütlenme alanıdır. Fabrikanın kapitalist toplumdaki yerini biyopolitik

üretimle birlikte metropol almaktadır. Metropol iletişimin, kodların, duyguların, seslerin ortak paydada üretildiği ve siyasal ütopyaların örgütlendiği kaptır. Günümüzdeki kentsel toplumsal hareketler fabrikadaki üretim sistemini reddeden makine kırıcıları gibi yeni örgütlenme ve isyan biçimlerini ortaya çıkarmaktadır (Hardt ve Negri, 2011: 256). Bu nedenle metropol çokluğun hem siyasal karşılaşması hem de ekonomik örgütlenmesi için bir beden işlevi görür.

3. ÇOKLUĞUN İNORGANİK BEDENİ OLARAK METROPOL

1848 devrimci isyanı ve 1871 Paris Komünü daha çok kentsel alanda otonom bir yönetim inşa etmeyi hedefleyen politik hareketlerdir. Paris Komünü 1851 yılında iktidarı bir darbe sonucunda ele geçiren Louis Bonaparte tarafından kapitalizmin krizini aşmaya yönelik Haussmann'ın Paris'i yeniden imar etme projesi neticesinde kentsel alandan sürülen ve mülksüzleştirilen kitlelerin politik bir karşı çıkışı olarak görülmelidir (Harvey, 2013: 49). Buna karşın 19. yüzyıl genel olarak fabrikayı merkeze alan devrimci mücadele pratiğini ya da ulusal kurtuluş mücadelelerini ortaya çıkarmıştır. 19. ve 20. yüzyıl boyunca sistem karşıtı hareketler temel olarak bu iki ana ekseninde mücadele yürütmüştür (Arrigi, Hopkins ve Wallerstein, 2004: 36). Marxist yazında kapitalizmin değer üretici alanı olarak görülen fabrika, kapitalizmin yarattığı çelişkilere karşı merkezi mücadele alanı olarak görülmüştür. Fabrika işgalleri, grevler, sabotajlar vb. mücadele pratikleriyle hem toplumsal alanda yaratılan sömürü ilişkilerine hem de fabrika içerisindeki disipline karşı ortak bir kalkışma üretilmeye çalışılmıştır. Fordist üretimin hakim olduğu 20. yüzyıl boyunca da fabrika kitlesel üretim mekânı olarak tüm toplumsal dönüşümün merkezi olarak görülmüştür.

Kapitalist üretimdeki bir dizi değişim fabrikanın merkeziliğini tartışmaya açmıştır. İlki sosyal refah devletinin ve fordizmin krizi; ikincisi ise 1968 devrimci mücadeleleri boyunca kürenin farklı coğrafyalarında işçi sınıfının merkezi niteliğini olanaksız kılacak biçimde kadın hareketlerinin, çevre hareketlerinin ve gençlik hareketlerinin ortaya çıkmış olmasıdır. Kentsel toplumsal hareketlerin ortaya çıkması mücadeleyi fabrika duvarlarının dışına, kentsel mekânın tamamına yaymıştır. Manuel Castells *Kent, Sınıf, İktidar* adlı çalışmasında kentsel toplumsal hareketler olarak ele aldığı yeni hareket biçimlerini üretim alanındaki mücadelelerden farklı olarak konut, sağlık, eğitim vb. yeniden üretim alanına özgü talepleri merkeze alan hareketler olarak tanımlamıştır (Castells, 2017: 16). 1970'lerde İtalyan Otonomist Marxistleri de fabrikadaki denetim ve disiplin mantığının toplumun tamamına yayıldığı ve "toplumun bir fabrika" gibi örgütlendiği sorunsalına dikkat çekmişlerdir. Bu yaklaşıma göre post-fordist üretim biçimi fabrikayı değer üretildiği ayrıcalıklı mekân olmaktan çıkarmakta ve değer toplumsal alanın tümü tarafından üretilen bir şeye dönüşmektedir. Bu

eğilim, işçi sınıfının merkeziliğine vurgu yapan devrimci mücadeleler yaklaşımını ortadan kaldırdığı gibi işsizler, lümpen proletarya, yoksullar, kadınlar gibi toplumsal mücadelenin dışında görülen tüm toplumsal kesimleri mücadele içine çekmiştir. İşçi sınıfının merkeziliğini tartışmaya açan diğer bir yaklaşım da Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe'un *Hegemonya ve Sosyalist Strateji* çalışmalarında geliştirdikleri radikal demokrasi kuramıdır. Buna göre işçi sınıfı öncülüğüne dayalı hegemonya stratejisi önemini yitirmiş, farklı toplumsal kimliklere dayalı popülist bir siyaset ve halk figürü mücadelenin merkezine gelmiştir. Toplumsal değişimin öznesinin kim olacağı sorusu bu açıdan 21. yüzyılda cevaplanması gereken önemli bir politik sorunsal olarak farklı figürler tarafından ele alınmıştır. Hem Castells'in kentsel toplumsal hareketlere hem de Laclau ve Mouffe'un yeni siyasal öznelliklere yönelik yaklaşımında bu özne arayışının önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Hardt ve Negri'de *İmparatorluk ve Çokluk* çalışmalarında kapitalizmde meydana gelen bir dizi değişime koşut olarak Marxist bir tonla kapitalizmin mezar kazıcısı olarak görülebilecek yeni bir özne figürü olarak çokluk kavramını önermiştir. Çokluk, imparatorluğun komuta ve kontrol yapılarına karşı örgütlenecek bir figür olarak ele alınmıştır. Çokluk halk, kitle ve gürühtan farklı olarak ortak paydanın üretimine dayanan ve bu yönüyle hiyerarşi üretmeksizin karşı-iktidar üretme potansiyeline sahip bir özne olarak sunulmaktadır (Hardt ve Negri, 2004: 12-13). Çokluk ne bir tekilliğe ne de tek bir kimliğin özdeşliğine indirgenmeyecek kadar çoğul bir yapıya sahiptir. Çokluk bu yönüyle "öznelerin kendi adlarına konuşmalarını gerektiren ve bireysel iyelik yerine, temsil edilemeyen tekilliklerle" tanımlanabilir (Negri, 2010: 16). Çokluk bu açıdan temsil mekanizmalarını aşan bir özne olarak görülmektedir. Laclau çokluğun temsil dışı bir özne olarak görülmesi gerektiği fikrine esaslı bir itirazda bulunur. Laclau, Hardt ve Negri'nin çokluğu bütün toplumsal mücadeleleri örgütleyecek bağlantısız bir özne figürü olarak gördüğünü ve tam da bu nedenle çokluğun tutarlı bir politik eylem geliştiremeyeceğini; çünkü çokluğun kendiliğindenci bir özne olarak herhangi bir politik arabulucuyu varsaymadığını ileri sürmektedir (Laclau, 2007: 262). Çokluk sadece karşı olmak anlamında bir özne olarak düşünüldüğünden baskıya karşı doğal olarak mücadele gösterecek bir birlik olarak görülmekte ve çokluğun inşasına yönelik hiçbir çaba gerekli görülmemektedir (Laclau, 2007: 263). Hardt ve Negri (2011: 176), bu eleştirilere yönelik olarak çokluğun kendiliğinden bir özne olmadığını, politik bir örgütlenme tasarımı içerdiğini iddia etmektedir. Hardt ve Negri (2011: 180-182), çokluğun politik olarak yaratılmasına ilişkin modelin tam da biyopolitik üretime içkin olduğunu, üretici işbirliğinin özerk ve kolektif yapısının politik karar almada etkili olacağını, egemen ve birleştirici bir iktidarın politikanın zorunlu bir

koşulu olmadığını belirtmektedir. Çokluk sadece mal ve hizmetlerin üretimini değil, iletişim, işbirliği, yaşam ve toplumsal ilişkilerin üretimini gerçekleştiren bir özne olarak görülmektedir. Çokluğun ortak paydanın üretimine dayanan ekonomik modeli ile özerk ve kolektif yapısı gereği siyasal modeli arasında bir benzerlik vardır. Bu benzerlik tam da siyasal kararlar almayı olanaklı kılmaktadır. Hardt ve Negri'nin çokluğu biyopolitik üretimin devreleri içerisinde siyasal kararlar alacak bir özne olarak konumlandırması eleştirilmiştir. Žižek (2014: 263), çokluğun politik yöneliminin muğlak olmadığını aksine çokluğun sermayenin bir parçası olması nedeniyle radikal bir dönüşümü olanaklı kılacak bir özne olarak görülemeyeceğini belirtir. Bu yönüyle çokluk kapitalizme alternatif üretecek bir özne değil; egemen iktidarın retoriğine yaslanan bir konuma yerleştirilir. Çokluk kavramına yapılan diğer bir eleştiri de çokluğun kendi başına üretici ve olumlu, imparatorluğun ise denetleyici ve disipline edici olması nedeniyle olumsuz olarak değerlendirilmesidir. Çokluk ve imparatorluk iki ontolojik kendilik arasında meydana gelen ilişkiye indirgenmiş, bu ilişkinin her iki kutbu içine alan biyopolitik üretim ilişkisi olduğu gözden kaçmıştır (Lemke, 2013: 102).

İmparatorluk ve Çokluk çalışmalarında sunulan çokluk kavramına farklı kuramcılardan yapılan eleştirilerin yanı sıra; bu iki çalışmada çokluğun zamansallığı merkezi alınırken mekânsallığının ihmal edilmesi Negri tarafından da kendi kuramsal yaklaşımlarına yapılmış bir tür özeleştiri olarak görülebilir (Negri, 2016: 57). İmparatorluk ve Çokluk çalışmalarının yazıldığı dönem alternatif küreselleşme hareketlerinin bir ivme kazandığı dönemdir. Bu hareketler küresel ölçekte mekâna bağlı kalmaksızın hareket halindeki toplumsal eylemleri örgütlediğinden çokluğun mekânsallığı bir sorun olarak görülmemiştir. Hardt ve Negri *Ortak Zenginlik* çalışmasıyla birlikte çokluğun mekânsal boyutuna dikkate alan metropol tartışmasını ortaya atmıştır. Hardt ve Negri'nin metropol tartışması da biyopolitik üretimle birlikte yeni bir öznellik biçimi olarak çokluğun kendisini kuracağı mekânın neresi olduğu sorusuna cevap üretmeyi amaçlamıştır (Negri, 2016: 57). Hardt ve Negri'nin çokluk ve metropol arasında kurmuş olduğu ilişkinin temelinde de çokluğun ve kentin ortak paydanın üretimine dayanıyor olması vardır. Üretimin biyopolitik hale gelmesi kenti bir bütün olarak zenginliğin üretici mekânı haline getirmektedir. Ortak paydanın üretimi sadece çokluğun ortak diller, semboller, fikirler ve ilişkiler üretme biçimine gönderme yapmaktaysa da bütün bunların üretimi aynı zamanda çokluğun yeniden üretilmesinin koşuludur (Hardt ve Negri, 2004: 215). Bu nedendir ki ortak paydanın üretimi metropolü üretir aynı zamanda metropol de tekrar çokluğun üretilmesini olanaklı sağlar. Bu açıdan endüstriyel işçi sınıfı için fabrika ne anlama geliyorsa çokluk için de metropol üretim, karşılaşma,

siyasal duygulanımların yaratıldığı ve yeniden üretildiği bir alan olarak o anlama gelmektedir. Hardt ve Negri endüstriyel kentten biyopolitik kente geçiş sürecinde metropolün artan önemi nedeniyle metropolü çokluğun inorganik bedeni olarak değerlendirmiştir.

“metropol ilk olarak çokluğun iskeleti ve omuriliği, yani –onun etkinliği destekleyen– inşa edilmiş bir ortam ve –bir duygular, toplumsal ilişkiler, alışkanlıklar, arzular ve kültürel devreler havuzu ve beceri dizisi oluşturan– toplumsal bir ortam olarak değerlendirilebilir...biz metropolü, inorganik beden, yani çokluğun organsız bedeni olarak anlıyoruz” (Hardt ve Negri, 2011: 249).

Metropol, endüstriyel dönemdeki fabrikanın yerini alarak müştereklerin üretildiği hazne görevi görmektedir. Metropol ile çokluğun ortak paydanın üretimine dayanıyor olması metropolü kamusal-özel ayrımını aşan ortak varoluşların ele geçirilmesi, denetlenmesi ve dağıtılması için ortaya çıkan mücadelelerin mekânı haline getirmektedir. Başka bir deyişle metropolün biyopolitik üretimle birlikte iletişimin, birlikte yaşamanın, fikirlerin ve imajların değiş tokuş alanı olması bağlamında ortak varoluşun üretildiği bir yer haline gelmesi, bir bakıma ortak varoluşun kimler tarafından denetleneceği sorunsalını ortaya çıkarmıştır. Bu yönüyle kent, yeni özne biçimlerinin karşı örgütlenmelerinin mekânı haline gelmiştir. Endüstriyel işçi sınıfı fabrikayı merkeze alan bir örgütlenme biçimi inşa etmiştir. Biyopolitik üretimle birlikte sınıf mücadelesi fabrika duvarlarının dışına taşmıştır. Günümüz toplumlarında üretimin ekonomik alanın ve fabrika duvarlarının ötesinde işleyen bir süreç olmaya başlaması yeni öznellik biçimi olarak çokluğu çağdaş kapitalizme karşı örgütlenen bir sınıf ve biyopolitik üretimin öznesi haline getirmiştir.

Metropol antagonizmaların örgütlendiği yerdir ve bu yönüyle sınıf mücadelelerinin mekânıdır. Antagonizmanın kökeninde endüstriyel üretimdeki gibi emeğin ürünlerine kar yoluyla el koyan emek-sermaye arasındaki organik bileşim yoktur. Aksine zenginliğin ve ortak paydanın üretimine dışsal hale gelen ve rantı bir tür ortak varoluşa el koyma stratejisi haline getiren sermaye biçimi vardır. Bu nedenle çokluğun antagonizmalara karşı örgütlenmesi “sadece hiyerarşi ve kontrolün şiddetine karşı değil; aynı zamanda ortak varoluşun üretkenliği ve karşılaşmaların özgürlüğünün de bir savunmasına yönelir” (Hardt ve Negri, 2011: 258). Sermayenin üretim sürecine dışsal hale gelmesi ortak varoluşun üretiminin önündeki en önemli engeldir. Bu nedenle çokluk ortak paydanın üretimini ve savunulmasını olanaklı kılacak bir politika üretmelidir. Dolayısıyla çokluk aynı zamanda iyi karşılaşmaları çoğaltacak metropol politikası üretecek bir özne olarak ele alınmaktadır.

Son dönemdeki kentsel hareketler Seattle, Genova, Prag, Porto Alegre vb. alternatif küreselleşme hareketlerinden farklı olarak hareket halindeki mücadeleden, mekânı işgal hareketlerine dönüşmüştür. Mekânın kendisi toplumsal, siyasal ve kültürel ilişkilerin üretilmesinde ve yeniden üretilmesinde merkezi konuma gelmektedir. Bu yönüyle kent toplumsal mücadelenin mekânıdır. Kent hayatın, gündelik ilişkilerin, duyguların, alışkanlıkların, arzuların ve kültürel kimliklerin inşa edildiği müşterek bir mekân olarak çokluğun iskeleti ve omurlığıdır (Hardt ve Negri, 2011: 249). Hardt ve Negri kentin müşterek bir mekâna dönüşme sürecini biyopolitik üretimle doğrudan ilişkilendirmektedir. Başka bir deyişle kent, mekânın üretiminin hayatın üretimi haline geldiği tarihsel bir mekâna gönderme yapmaktadır. Fabrikanın üretim, sınıf karşılaşmaları ve örgütlenme işlevini biyopolitik üretimle birlikte metropol üstlenir. “Fabrika endüstriyel işçi sınıfı için neyse, metropolde çokluk için odur” yaklaşımı günümüz biyopolitik üretiminde metropolün değişen doğasını açıklamaktadır. Bu sebeptendir ki metropol isyanın ve antagonizmaların örgütlendiği bir hazne olarak görülmektedir (Hardt ve Negri, 2011: 257). Metropol, aynı zamanda çokluğun üretici kapasitelerini engelleyen sermayeden özerkliği ilan edeceği toplu çıkışın mekânıdır (Hardt ve Negri, 2011: 160).

4. SONUÇ YERİNE

Hardt ve Negri'nin kuramsal tartışmalarında sınırlı bir yere sahip olan ve bir o kadar da ihmal edilen metropol sorunsalı kapitalizmin biyopolitik dönüşümüyle birlikte kentin nasıl ele alınması gerektiğine yönelik kendi kuramsal çözümleri üzerinden cevap üretme girişimidir. Hardt ve Negri'ye göre biyopolitik üretimle birlikte kapitalizmin mekânsal boyutunda bir dizi değişim ortaya çıkmıştır. Kentler artık endüstriyel döneme özgü niteliklerini yitirmekte yeni ekonomik ve toplumsal üretim biçimi tarafından şekillendirilmektedir. Biyopolitik kent, biyopolitik üretimle birlikte kentin yeni mekânsal kategoriler etrafında örgütlenmesi olarak görülmektedir. Biyopolitik kent, biyopolitik üretimin ortaya çıktığı günümüz koşullarında kapitalizmin yeni sosyo-mekânsal örgütlenmesidir. Kent üretim, karşılaşma ve siyasal duygulanımların üretildiği bir hazneye dönüşmektedir. Biyopolitik kentin doğuşu bu açıdan yeni direniş biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Hardt ve Negri'nin de (2004: 85-86) belirttiği gibi “bir dönemde en etkili olan direniş biçimi, o dönemin hakim ekonomik ve toplumsal üretim modeline denk düşendir”. Biyopolitik üretimle birlikte müştereklerin korunması ve denetlenmesi için ortaya çıkan direniş biçimleri tam da yeni ekonomik ve toplumsal üretim modeli tarafından belirlenmekte ve ona karşı örgütlenmektedir. Bu süreç Lefebvre'nin (2014: 61) uzunca bir zaman önce dile getirdiği iktidara karşı verilecek mücadeleler temelde mekân üzerine verilen mücadelelerdir ve yeni bir toplum kurmak aynı zamanda

yeni mekân üretimi yoluyla mümkün olur tezinin metropol dolayımıyla gerçekleşmesidir. Hardt ve Negri'nin biyopolitik kente yönelik temel yaklaşımları da kentin müşterek olarak üretildiği ve zenginliğin üretiminin kolektif olduğu; bu nedenle kentin orada yaşayanlar tarafından icat edildiği ama müşterek olarak üretilen kentsel zenginliğe dışsal bir öge olarak sermayenin el koyduğu gerçeğine dayanmaktadır. Kentin müşterek olanın üretimi haline gelmesi, müşterek olana dışsal bir biçimde el koymayı gerekli kılacak politikalarla birlikte var olmaktadır. Dünya ölçeğinde hakim kent politikaları halini alan soylulaştırma, kentsel dönüşüm, güvenli siteler vb. uygulamalar toplumsal güçlerin bir araya gelişini parçalamayı amaçlayan sosyo-mekânsal biçimlendirme yöntemleridir. Dolayısıyla metropolün ürettiği zenginliğe bir tür el koyma biçimleridir. Kentsel mücadelelerin odağını da kentin kolektif olarak üretimine karşın zenginliğe bireysel el konulması noktasında yaşanan gerilim oluşturmaktadır.

Son yıllarda kent hakkı kavramı etrafında yapılan tartışmalar da kenti yeniden yaratma ve icat etme hakkının kolektif doğasına vurgu yaparak, kentin hangi aktörler tarafından biçimlendirileceğine dikkat çekmektedir. Kent hakkı, kentsel alandaki düzenleme pratiklerine kentte yaşayanların tamamının müdahil olması bağlamında kentin kullanımına ilişkin karar mekanizmalarına katılma hakkıdır (Harvey, 2013: 44). Aynı zamanda kenti maddi ve maddi olmayan yönüyle inşa edenlerin kenti nasıl kullanacağına karar verme hakkıdır. Kentsel mekânın yönetimini tartışmaya açmak özel ve kamusal ayrımının ötesinde müşterek bir alan olarak kenti sahiplenme pratiği olarak görülmelidir. Kent hakkı sadece doğal ortak varoluşlar üzerindeki hak değil; aynı zamanda duygular, simgeler ve sembollere dayanan yapay ortak varoluş üzerindeki kolektif hakları da içermektedir. Canlı olduğu kadar cansız ağlar üzerindeki haktır. Kent hakkını merkeze alan toplumsal hareketler de kenti canlı ve cansız ağların bir toplanişı olarak görmekte ve kenti ortak paydaya dayalı bir mekân kurgusu üzerinden yeniden icat etmenin olanaklarını tartışmaya açmaktadır. Toplumsal hareketlerin ve çokluğun ortak payda etrafında örgütlenmiş olması hegemonik tek bir öznenin merkeziliğine dayalı siyaset yapma biçimini, parti, sendika, temsili demokrasi gibi dikey örgütlenme yapılarını reddeden bir politik hattın ortaya çıkmasını gündeme getirmiştir. Kentsel mekânın müşterek alan olarak mücadeleye açılması ve müşterek bir mekân halini alması tam da temsil mekanizmalarının yarattığı merkezi otoriteye karşı kolektif karar alma mekanizmalarının nasıl yaratılacağını doğrudan ilgilidir. Çokluk bağlamında sorulması gereken soru temsili reddeden ve kolektif kararı oluşturacak öznenin gerçekten kim olduğudur? Çokluk tekilliklerin bir birliği olarak düşünüldüğünde çokluk aynı zamanda içsel farklılığa sahip bir öznedir. Çokluğu oluşturan

toplumsal aktörler arasındaki fark, bir yönüyle çokluğun olumlu ve üretken birlik kurmasının temeli iken, diğer yandan tekil ve farka dayalı bu çoğulluğun ortak eylemliliğini engelleyebilecek bir potansiyele sahiptir. Asıl sorun çokluğu oluşturan tekilliklerin nasıl biraya getirileceği, onlar arasındaki mücadele ağlarının nasıl oluşturulacağı, dayanışmanın nasıl inşa edileceği ve müşterek bir alan olarak kentin yönetilmesi ve denetiminin bu aktörlerin arasındaki farktan dolayı bir bölünmeye uğrayıp uğramayacağıdır. Çokluğun parçalı yapısı dayanışma ilişkilerinin kurmasını engelleyebileceği gibi aralarında dayanışma ilişkileri olabilecek toplumsal grupların birbirine yabancılaşmasına da neden olabilir (Day, 2005: 155). Hardt ve Negri (2011: 300) çokluğun metropol içerisindeki karşılaşmalarının toplumsal olarak üretilecek bir özgürlüğe dayandığını, ortak varoluşun iletişim ve dayanışma aracılığıyla mümkün olabileceğini iddia etmektedir. Bu açıdan ortak varoluşu ancak çokluğun üretebileceğini, hiyerarşilerin ise ortak varoluşu zehirleyeceğini savunmaktadır. Çokluğun eşitliği tam da aynılığa, homojenliğe ve birliğe indirgenmediğinde mümkün hale gelebilir. Çokluk ortak varoluşu zehirleyen biyoiktidara karşı iletişim kanallarını inşa ederek bağımsız işbirliği ve dayanışma ağlarını olanaklı hale getirebilir (Özmkas, 2016: 180). Bu sebeple kent üzerinde kimin söz sahibi olacağı aynı zamanda tekillikler arasındaki ilişkinin, işbirliğinin ve dayanışmanın sınırlarının nasıl inşa edileceğiyle anlam kazanabilir.

Hardt ve Negri (2011: 258), 2001 yılında Arjantin’de ortaya çıkan kent isyanını, Bolivya’da ortaya çıkan su ve gaz mücadelelerini, Paris’in banliyölerinde ırk ve zenginlik hiyerarşilerine karşı ortaya çıkan kent isyanlarını işçi sınıfının fabrikada gerçekleştirdiği direniş biçimlerinin bir benzerini çokluğun metropol dolayımıyla gerçekleştirmesi olarak görmektedir. Benzer biçimde farklı ülkelerde meydana gelen Tahrir, Zuccoti Park, Placa Catalunya, Puerto del Sol ve Syntagma gibi kentsel mekânı işgal hareketleri de müştereklerin denetimi ve yönetimini merkeze alan kentsel isyan hareketleri olarak metropol boyunca çokluğun siyasal yaratımlarını içermektedir. Bu hareketler ortak varoluşlar üzerindeki denetimin kinde olması gerektiğini gündeme getirmiş olmakla birlikte, ortak varoluşu sekteye uğratan neoliberalizme, yeni-medya düzenine, demokrasi pratiklerine ve yaşam üzerindeki güvenlik taleplerine karşı kolektif ve küresel hat boyunca ilerleyen direniş pratikleri yaratmışlardır (Hardt ve Negri, 2012: 12). Kentsel hareketlerin ortak gündemi ortak varoluşun özelleştirilmesini amaçlayan neoliberal siyasalara karşı herkesin ortak katılımıyla üretilen fikirler, bilgiler, görüntüler, sesler, kodlar, duygular ve sosyal ilişkiler gibi ortak varoluşların korunmasıdır (Hardt, 2010: 18). Kentsel hareketlerin yükselişe geçişi ve ortak varoluşların korunmasına yönelik siyasalar asıl olarak çokluğun nasıl ve nerede siyasal olarak yaratılacağıyla doğrudan ilişkilidir. Metropol tam da

çokluğun siyasal olarak yaratılacağı ve ortak varoluşların yönetimi ve denetimi üzerine karar vereceği bir mekân olarak görülmektedir. Metropole aynı zamanda biyopolitik bağlamıyla düşünüldüğünde günümüzdeki kent hareketleri yoluyla sınıf mücadelesinin yeni biçimlerinin üretilmesini olanaklı kılmakta, bu hareketlerin özerk nitelikleri gereği kapitalist üretim ilişkilerinden ve sermayenin tahakkümünden toplu çıkışın (*exodus*) alanı haline gelmektedir (Hardt ve Negri, 2011: 160). Metropol dolayısıyla ortaya çıkan toplu çıkış esas olarak ortak varoluşa erişim, onu yönetme ve denetleme temelinde anlam kazanmaktadır. Sonuç olarak, metropolün çokluğun demokratik olarak kendini gerçekleştireceği bir mekân olarak mı, yoksa sermayenin denetiminde ve idaresinde yönetilecek ve ortak varoluşa el konulacak bir mekan olarak mı kalacağı sorusu çokluğun siyasal bir proje olarak yaratılıp yaratılmayacağıyla doğrudan ilişkilidir.

KAYNAKÇA

Adaman, Fikret, Bengi Akbulut ve Umut Kocagöz (2017), “Müşterekler: Çatışkılar, Hatlar, İmkanlar”, Adaman, Fikret, Akbulut, Bengi ve Kocagöz, Umut (Der.), Herkesin Herkes İçin: Müşterekler Üzerine Eleştirel Bir Antoloji (İstanbul: Metis Yayınları): 13-23.

Arrigi, Giovanni, Terence K. Hopkins ve Immanuel Wallerstein (2004), Sistem Karşıtı Hareketler (İstanbul: Metis Yayınları) (Çev. C. Kanat, B. Somay, S. Sökmen).

Camfield, David (2007), “The Multitude and the Kangaroo: A Critique of Hardt and Negri's Theory of Immaterial Labour”, *Historical Materialism*, 15 (2): 21-52.

Castells, Manuel (2017), Kent, Sınıf, İktidar (Ankara: Phoneix Yayınları) (Çev. Asuman Türkün).

Day, Richard J. F. (2005), Gramsci is Dead: Anarchist Currents in the Newest Social Movements (London: Pluto Press).

Deleuze, Gilles (2001), “Denetim Toplulukları Konusunda Bir Ek” (Çev. Ulus Baker), *Birikim Dergisi*, (142-143): 23-26.

Durkheim, Émile (2006), Toplumsal İşbölümü (İstanbul: Cem Yayınevi) (Çev. Özer Ozankaya).

Engels, Friedrich (1997), İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu (Ankara: Sol Yayınları) (Çev. Yurdakul Fincancı).

Hardt, Michael (2010), "Two Faces of Apocalypse: A Letter from Copenhagen", Polygraph, 22: 265-274.

Hardt, Michael ve Antonio Negri (2003), İmparatorluk (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev. Abdullah Yılmaz).

Hardt, Michael ve Antonio Negri (2004), Çokluk: İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev. Barış Yıldırım).

Hardt, Michael ve Antonio Negri (2011), Ortak Zenginlik (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev. E. Barış Yıldırım).

Hardt, Michael ve Antonio Negri (2012), Duyuru (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev. Abdullah Yılmaz).

Hardt, Michael ve Antonio Negri (2019), Meclis (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev. A. Emre Pilgir).

Harvey, David (2004a), "Yeni Emperyalizm: Mülksüzleştirme Yoluyla Birikim", Praksis Dergisi, 11: 23-47.

Harvey, David (2004b), Yeni Emperyalizm (İstanbul: Everest Yayınları) (Çev. Hür Güldü).

Harvey, David (2013), Asi Şehirler (İstanbul: Metis Yayınları) (Çev. Ayşe Deniz Temiz).

Laclau, Ernesto (2007), Popülist Akıl Üzerine (İstanbul: Epos Yayınları) (Çev. N. B. Çelik).

Laclau, Ernesto ve Chantal Mouffe (2008), Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru (İstanbul: İletişim Yayınları) (Çev. Ahmet Kardam).

Lazzarato, Maurizio (2005), "Maddi Olmayan Emek", İtalya'da Kurucu Düşünce ve Kurucu Politika (İstanbul: Otonom Yayıncılık) (Çev. Selen Göbelez, Sinem Özer): 227- 246.

Lefebvre, Henri (2013), Kentsel Devrim (İstanbul: Sel Yayıncılık) (Çev. Selim Sezer).

Lefebvre, Henri (2014), Mekânın Üretimi (İstanbul: Sel Yayıncılık) (Çev. Işık Ergüden).

Lemke, Thomas (2013), Biyopolitika (İstanbul: İletişim Yayınları) (Çev. Utku Özmakas).

Negri, Antonio (2010), “Çokluk Eleştirilerinin Eleştirisi” (Çev. Serkan Akbaş), *Dipnot Sosyal Bilimler Dergisi*, 3: 16-24.

Negri, Antonio (2013), *Porselen Yapısı: Politikanın Yeni Bir Grameri İçin* (İstanbul: Monokl Yayınları) (Çev. Elyasa Koytak).

Negri, Antonio (2016), “Çokluğun Mekanı: Metropol”, *Mekan Meselesi* (İstanbul: TekinYayınevi) (Çev. Soner Torla, Önder Kulak): 57- 69.

Negri, Antonio (2017), “From the Factory to the Metropolis”, Federico Tomasello (ed.) *From the Factory to the Metropolis: Essays Volume 2* (Cambridge: Polity Press) (Çev. Ed Emery): 41–55.

Özmkas, Utku (2016), “Hardt ve Negri: Biyopolitikanın Kurucu Uğrağı”, Kartal, Onur (Der.), *Biyopolitika: Foucault'dan Günümüze Biyopolitikanın İzdüşümleri* (Ankara: NotaBene Yayınları): 167-192.

Saunders, Peter (2013), *Sosyal Teori: Kentsel Sosyoloji* (İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık) (Çev. S. Doğru Getir).

Simmel, Georg (2003), “Metropol ve Tinsel Yaşam”, *Modern Kültürde Çatışma* (İstanbul: İletişim Yayınları) (Çev. Nazile Kalaycı): 85-102.

Žižek, Slavoj (2014), *Paralaks* (2. Basım) (İstanbul: Encore Yayınları) (Çev. Sabri Gürses).